

volksbestaan te doen beginnen met het overwinnen van de gezamenlijke vijand: het 'uitverkooren'joodse volk. In Amsterdam begon die actie van onderop. Vanaf december 1940 mengden zich ook de NSB, de *Wehrmacht* en de *Beaufragte für die Stadt Amsterdam* in de acties op en om het Rembrandtsplein en later in de jodenbuurt. Volgens Roest en Scheren kregen zij echter nooit greep op het geheel. In de strijd om de gunst van de arbeiders hadden zich intussen ook de communisten gemengd. Zij organiseerden acties voor verbetering van de arbeidsomstandigheden in de werkverschaffing, demonstraties bij de Arbeidsbeurs voor loon in plaats van steun en stakingen bij metaalbedrijven in Amsterdam-Noord tegen tewerkstelling van arbeiders in Duitsland. Daarmee boekten zij onverwachte successen, omdat de Duitsers de betrokken Nederlandse instanties tot toegeven dwongen. Het zijn fascinerende hoofdstukken, waarin de schrijvers aannemelijk maken dat de bezetter tenminste tot aan de Februaristaking beslist niet almachtig was. Jammer genoeg laten zij na te onderzoeken in hoeverre dat inzicht strookt met de opvatting dat de Duitsers in de eerste fase van de bezetting streefden naar vrijwillige nazificering van de Nederlandse samenleving.

Halverwege verliest het boek aan overtuigingskracht. Dat komt ten eerste doordat de chronologie wordt losgelaten. Ten tweede lijken Roest en Scheren zich niet meer te kunnen inhouden en wint de emotie het van de door hen gepropageerde onpartijdigheid jegens alle betrokkenen. Bij de behandeling van de Februaristaking en haar nasleep wordt in het bijzonder het optreden van directeuren en chefs van gemeentelijke bedrijven en diensten afgewisseld met hun verklaringen achteraf, waardoor het verhaal het karakter van een requisitoir krijgt. Bovendien is menige conclusie aanvechtbaar. Over de Februaristaking schrijven de auteurs (442/443) dat deze de CPN uit de hand liep en onttaarde in een stadsoorlog en dat de communisten op dat moment geen deel uitmaakten van het algehele Nederlandse verzet tegen de bezetters. Maar het eerste is niet zo nieuw als zij het doen voorkomen. Het tweede betwijfel ik. Maakte de Februaristaking niet juist een einde aan de strijd om de macht op straat? En van algeheel verzet was in die fase van de oorlog nog geen sprake. Er bestonden slechts verspreide groepen die weerbaarheid probeerden te organiseren en daarvan was de CPN niet de minst succesvolle. Bepaald storend wordt het wanneer (447) van de opvattingen van de schrijver van het standaardwerk over de Februaristaking, B. A. Sijes, een karikatuur wordt gemaakt. Veel interessanter zijn de hoofdstukken over de anti-joodse maatregelen. Roest en Scheren laten zien dat de verschillende Duitse instanties bepaald niet eenduidig handelden en dat de ideeën over wat er met de joden moest gebeuren aanvankelijk zeer diffuus waren. Maar waar andere historici van de jodenvervolgung schrijven dat de voorzitters van de Joodsche Raad protesteerden, zien zij slechts uitstel. Voor de in het eerste bezettingsjaar opkomende gewoonte maatregelen van de bezetter op alle mogelijke manieren te traineren, hebben de schrijvers geen oog. Het lijkt erop dat zij hun uitgangspunt (42 en 458) 'dat zij de stad [hebben] gelezen, niet haar werkelijkheid beschreven', al te letterlijk hebben genomen. De slotsom moet zijn dat *Oorlog in de stad* de vele pretenties van de auteurs niet waarmaakt, hun originele kijk ten spijt.

P. J. Knegtmans

H. A. J. Klooster, *Bibliography of the Indonesian revolution. Publications from 1942 to 1994* (Bibliographical series XXI; Leiden: KITLV press, 1997, viii + 666 biz, f90,-, ISBN 90 6718 089 0).

Deze voorbeeldige bibliografie is verplicht huiswerk voor ieder die de Indonesische revolutie bestudeert. De 7000 titels omvatten niet alleen de jaren 1945-1949, maar ook de voorgeschiedenis van de Japanse periode en enkele 'nabranders', de Nieuw-Guinea-kwestie en de zaak

van de Molukkers. Zij betreffen bovendien niet alleen 'wetenschappelijke' publicaties in welke enge of brede definitie ook. Klooster heeft pamfletten, journalistiek werk, memoires en fictie opgenomen, hetgeen de bruikbaarheid van zijn werk alleen maar verhoogt. Om zover te komen heeft de samensteller meer dan honderd bibliografieën, catalogi, aanwinstlijsten en literatuur nageplozen; met indrukwekkend resultaat.

Dat resultaat is niet alleen te danken aan de omvang, maar vooral aan de grote toegankelijkheid van het materiaal. In een inleiding van ruim tachtig bladzijden geeft Klooster een bondige historiografie van de belangrijkste werken, ingedeeld naar periode: de Japanse periode, de jaren 1945-1949, het tijdvak 1950-1994, en de genoemde 'nabranders'. Daarbinnen brengt de samensteller een onderscheid aan naar Indonesische, Nederlandse en overige auteurs, zodat een indruk ontstaat van de 'nationale geschiedschrijving' in Indonesië en Nederland en van de thema's die in de Engelstalige, Franse, Duitse, Russische en Japanse literatuur overheersen. Die inleiding is voor de beginnende student onmisbaar en voor de ervaren onderzoeker een te waarden opfrisser van het geheugen. In haar veelzijdigheid biedt deze bibliografie docenten in het (wetenschappelijk) onderwijs in Nederland een kant en klaar onderzoeksthema. Men hoeft niet helderziend te zijn om te voorspellen dat er in de nabije toekomst waarschijnlijk heel wat werkstukken en scripties over de Indonesische revolutie uit de printers zullen rollen.

De bibliografie maakt dat niet alleen mogelijk maar ook gemakkelijk. De titels zelf zijn, net als de inleiding, naar periode onderscheiden en naar nationaliteit onderverdeeld. Drie indexen, naar auteur, naar persoon (biografisch materiaal) en naar onderwerp, wijzen de onderzoeker de weg. In de laatste vindt deze zowel vanzelfsprekende onderwerpen (Japanese occupation, guerrilla warfare, Dutch-Indonesian talks) als onverwachte (cultural aspects, music/songs) en weinig bestudeerde (women).

De bibliografie is van Nederlandse origine. Daar is in de tekst weinig van te merken. Het spreekt hoogstens uit de opname van het onderwerp Molukkers in een apart hoofdstuk. Een Indonesische samensteller zou waarschijnlijk andere onderwerpen als uitvloeisel van de revolutie apart hebben gezet, bijvoorbeeld de vorming van de eenheidsstaat in 1950. Klooster heeft titels daarover wel opgenomen, doch niet onder een specifiek hoofd geplaatst. Het Nederlands karakter blijkt ook uit de belangrijkste vindplaats van de vele titels: het KITLV te Leiden.

Steeds nieuwsgieriger naar wat er allemaal in dit werk te vinden is, deed ik enkele steekproeven. Slechts een enkel boek komt wel in mijn kast maar niet in 'Klooster' voor: Ger Vaders, *libloemen en witte velden* (Baam, 1989 en 1990), het verhaal van de journalist die gegijzeld werd bij de eerste Molukse treinkaping van 1975. Het door KOWANI uitgegeven *Sejarah Setengah Abad Pergerakan Wanita Indonesia* (Geschiedenis van een halve eeuw Indonesische vrouwenbeweging; Jakarta, 1978) ontbreekt eveneens. Die kleine lacunes houden de geest alert: er is altijd nog meer te vinden. Uiteraard missen de titels, verschenen na 1994, die buiten de periode vallen. Er zal daarom zeker binnenkort behoefte zijn aan een aanvulling van dit in rood gebonden prachtboek. Laten we hopen dat auteur en uitgever zich daarop voorbereiden.

Elsbeth Locher-Scholten

S. van Voorst, *Weten wat er in de wereld te koop is. Vier Nederlandse uitgeverijen en hun vertaalde fondsen 1945-1970* (Dissertatie Groningen 1997, Nederlandse cultuur in Europese context. Monografieën en studies V; Den Haag: Sdu uitgevers, 1997, xiv + 264 blz., f39,90, ISBN 90 12 08437 7).

Na de Tweede Wereldoorlog kwam in Nederland een proces op gang van modernisering, internationalisering, bevolkingsgroei en toenemende welvaart. Naast de groei op economisch,